

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında Kadın Sanatçılara Yer Verilmesine Dair Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi

An Analysis on Teacher Views on the Inclusion of Female Artists in the Visual Arts Curriculum

İsrafil MAĞ

Milli Eğitim Müdürlüğü, Kâzım Yurdalan Ortaokulu, Erzurum Türkiye

Ayça ALPER AKÇAY

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Öz

Araştırmanın amacı kadın sanatçıların görsel sanatlar öğretim programında yer verilmesine dair öğretmen görüşlerini tespit etmektir. Bu sebeple araştırmamızda; Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Görsel sanatlar derslerinde öğrencilerde güçlü kadın farkındalığı oluşturması ve kadın sanatçıların rol model alınmaları hedefleri yönünde, öğretim programında yer verilmesine dair görsel sanatlar öğretmenlerinin düşüncelerine başvurularak bunların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada görüşme yöntemi ve nitel veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak 5 adet yarı yapılandırılmış mülakat sorusu kullanılmıştır. Bu soruların kapsam ve görünüş geçerliliğini sağlamak için uzman görüşü alınmıştır. Araştırma verileri Erzurum ili merkez ilçelerindeki resmî okullarda görev yapan 15 görsel sanatlar öğretmeninden elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre görsel sanatlar öğretmenlerinin kadın sanatçılara öğretim programlarında yer verilmesine dair yönelik görüşlerinde cinsiyet, süreli yayın takibi, mesleki hizmet yılı durumlarına göre farklı bir durum gözlemlenmemiştir. Öğretmenlerin kadın sanatçıların öğretim programlarında yer verilmesine dair olumlu görüşe sahip olduklarına ve görsel sanatlar öğretiminde kullanımında önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın sanatçılar ile ilgili içeriklerin programda yer alması ve ayrı bir kazanım olarak ele alınması durumunda, kadın erkek eşitliği konularında toplumsal farkındalık oluşturması açısından öğretmenlerin tamamının olumlu görüşte olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat Öğretimi, Kadın Sanatçılar, Öğretmen Görüşleri

ABSTRACT

The research aims to determine the views of art teachers regarding the inclusion of female artists in the visual arts education program. Therefore, our study aims to investigate these views by consulting visual arts teachers regarding the inclusion of female artists in the curriculum, with the goals of creating strong female awareness among students and serving as role models in visual arts classes in schools affiliated with the Ministry of National Education. In this study, the interview method and qualitative data collection method were adopted. Five semi-structured interview questions were used as the data collection instrument. Expert opinion was sought to ensure the scope and appearance validity of these questions. The research data were obtained from 15 visual arts teachers working in official schools in the central districts of Erzurum province. According to the research findings, no significant differences were observed in the views of visual arts teachers regarding the inclusion of female artists in the curriculum based on gender, duration of professional service, or following periodicals. It was concluded that teachers have a positive opinion on the inclusion of female artists in the curriculum and consider it an important factor in visual arts education. It was determined that all teachers have a positive view on creating social awareness regarding gender equality when content related to female artists is included in the program and treated as a separate achievement.

Keywords: Art Education, Female Artists, Teacher Views

Açıklama (Bu makale 2023 yılı Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında yürütülen "Kadın sanatçıların görsel sanatlar dersi öğretim programlarında yer verilmesine dair öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.)

Geliş Tarihi/Received 21.02.2024
Kabul Tarihi/Accepted 30.03.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 31.03.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Ayça ALPER AKÇAY
E-mail: ayca.alper@atauni.edu.tr

Cite this article: Mağ, İ., & Alper Akçay, A. (2024). An analysis on teacher views on the inclusion of female artists in the visual arts curriculum. *Art Vision*, 30(52), 15-23. <https://doi.org/10.32547/artvision.1440877>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Kadınlar, öğretmen, yazar, ev hanımı veya lider olarak sistemli çalışmaları ve kararlılıkları sayesinde dünyayı daha iyi bir yer haline getirirler. Hayatın devamlılığında kadının önemine işaret edilirken, kadınların toplumların gelişmesinde oynadıkları önemli roller, usta gözler için her zaman aşikâr olmuştur. Antropologlar, antik uygarlıkların başlamasını sağlayanların

kadınlar olduğunu bilimsel çalışmalarla kanıtlayabilmişlerdir.

Kilden çömlek yapan ve ipi icat eden ilk kişiler kadınlardı. Kadın üretimi çömlekçilik, geçmişten günümüze hala dünyanın birçok coğrafyasında varlığını sürdürmektedir. Üretimini en ilkel düzeyde yapıldığı çömlekçilik, birçok arkeolog, sosyolog, antropolog ve sanat tarihçisinin ilgisini çekmiş ve bu konu hakkında sınırsız sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar sadece üretimin belli başlı teknikleri ile sınırlandırılmamış, bulunduğu bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel kimlikleriyle de ele alınmıştır. Günümüzde farklı coğrafyalarda yapılan kadın üretimi çömlekçilik ile ilgili en kapsamlı araştırma sanat tarihçi Prof. Moira Vincentelli tarafından yapılmış ve bu araştırma 2003 yılında "Women Potters-Transforming Traditions" (Kadın Çömlekçiler-Gelenekleri Dönüştürmek) adlı kitapla yayına dönüştürülmüştür.

"İlk çağlarda mağaralara yapılan resimlerin, kadınların da resim yaptığı göz ardı edilerek erkekler aracılığıyla yapıldığı varsayıldı. Yakın zamanda yapılan araştırma, ilk çağlarda sanatla uğraşanların kadın olduğu ve bu durumun o dönemlerdeki toplumdaki kadınların daha güçlü kadın modeli oluşturduğunu göstermektedir" (Hodge, 2013, s.7). Genellikle anlaşılmaz bir şekilde görmezden gelindikleri veya ikincil bir konuma itildikleri daha modern zamanlarda, kadınlar sıradanlıkları aşarak istediklerini başarabileceklerini kanıtladılar. Bu nedenle kadınlar her zaman gelişimin ve değişimin önemli ve öncü aktörü olmuşlardır.

Orta Çağ'da usta-çırak ilişkisine dayanan resim eğitimi sosyal ve ahlaki nedenler yüzünden kadınlara uygun değildi. Bu nedenle sanatçı ailelere mensup kadınlar aile üyelerinin yanında çıraklık yapma şansına sahipken sanatçı bir aileye mensup olmayan kadın ressamlar ise ya zengin aristokrat kadınlar ya da rahibelerdi (Keser & Keser, 2011). XIX. yüzyıl öncesinde kadınlar sanat alanında kendilerine yer bulmuş ve eserler üretmişlerdir. Ancak, bu dönemde kadınların sanat alanında aktif rol alması genellikle sınırlı olup, erkek meslektaşlarına oranla daha az tanınırlardı. İşte bu dönemden bilinen bazı kadın ressamlardan örnekler vermek gerekirse; Sofonisba Anguissola (1532-1625), Artemisia Gentileschi (1593-1653), Judith Leyster (1609-1660), Élisabeth Louise Vigée Le Brun (1755-1842), Angelica Kauffman (1741-1807) ve Adélaïde Labille-Guiard (1749-1803) ilk akla gelen isimlerdendir.

XX. yüzyıla gelindiğinde çok büyük bir değişim gerçekleştirerek ressamların ilham kaynağı olan kadın, pasif konumdan aktif hale geçerek resmi yapan kişiye dönüşmüş; her alanda gösterdiği başarıyı resim alanında da sergilemiştir (İldeş, 1996, s. 20). XX. yüzyıla gelindiğinde kadınlar değişime ayak uydurarak diğer alanlarda gösterdikleri

başarılarını resim alanında göstermeye başlamışlardır. Kadının toplumdaki konumunu anlamak bizlerde önemli algılar oluşturacaktır. Kadının dünyadaki konumuna genel olarak baktığımızda, kadınlar bazen çok değer görüp baş üstünde tutulsa da genel olarak arka planda kalmışlardır. Eski çağlarda kadınlar "doğurganlık", "bereket", "tanrıça" sembolleri ile anlatılmıştır. Erken dönemlerde üretkenlikle özdeşleşen ve yaşamın merkezine yerleştirilen kadınlar o dönemlerde 'Ulu/Değerli/Kutsal Ana' sembolü olmuştur.

Rönesans döneminden beri süre gelen sanat alanında kadınların var olma çabalarının sonuçlarının ancak XX. yüzyılda ortaya çıkmaya başladığı söylenir. "Bu dönemde kadınların artık sanat akademilerine girebilmesi, çeşitli sergilere katılım sağlamaları ve sadece kadınların katıldığı ilk resim sergisinin 1884 yılında Amsterdam'da gerçekleştirilmesi kadınların sanat alanında aktif olarak yer almasını göstermektedir" (Grosenick, 2005, s. 12). Resim sanatına baktığımız zaman kadınların sadece model olarak eserlere yansıdığını fakat sanatçı kimliğiyle kolay kolay yer bulamadığını, bir obje olarak erkek egemenliğinin aktarmak istediği kadar sanatta yer aldığını söyleyebiliriz. Sanatın ve sanatçının da toplumsal bir düzene ait olduğu, kadınların büyük çaba ve uğraşlar sonucu sanat ortamında özgürce fikirlerini beyan edip sanatsal kimliklerini ortaya çıkardıkları ve sanatlarını yapmada gayet etkili oldukları görülmektedir.

XV. ve XIX. yüzyıllar arasında sadece varlıklı ailelerin kadınları sanat eğitimi alabiliyordu. Zengin kadınlar birkaç özel eğitim okulundan birine gitme fırsatına sahipti, ancak bunlar sıradan kadınlara açık değildi. Rönesans dönemi ve sonrasında sanatla ilgilenen ailelerde yetişen kadınların ailelerinden az da olsa bir şeyler öğrenip uygulama fırsatı olsa da, bunun örgün ve akademik sanat eğitimi kadar etkili olduğu söylenemeyebilir. Rönesans döneminde sanat, iyi eğitim almış ve erkeklere ait olan bir iş görülse de, XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda sanat daha yoğun kitleleri kendine çekmeyi başarmıştır (Bell, 1963). "XVIII. yüzyılda, İngiltere'de Kraliyet Sanat Akademisi kurulmuştur. Hem erkekler hem de kadınlar için resim yarışmaları düzenlenmiş ve bu yarışmalar kadınların sanatta yetenekli olduklarının ilk kez kabul edilmesini sağlamıştır. Bu yarışmalarda çok sayıda kadın önemli dereceler elde ettiler" (Carline, 1968).

Bilgi, teknoloji ve iletişim çağı olarak adlandırılan XX. yüzyılda başlayan ve XXI. yüzyılda ortaya çıkan gelişmeler bireyin ihtiyaçlarını ve bireyden beklenen becerileri, yeterlikleri ve alışkanlıkları değiştirmiştir. Bu amaçla devletler, döneme ayak uydurmak için bireylere ve topluma bir hedef belirlemek amacıyla eğitim sistemlerini ve öğretim programlarını sorgulama ve düzenleme çabasına girmişlerdir. Sanat insanlığın var oluşundan itibaren ortaya çıkmış, devletler ve milletler için bir bellek olma özelliği

taşımaktadır. Bu sebeple, milletlere millî bir değer kazandıran kültür mirasının başında gelmektedir. Görsel Sanatlar Dersi kılavuz kitabı ön sözünde görsel sanatlar dersinin önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

Sanat, insani özelliklerin geliştirilmesinde ve erdemli bireylerin yetiştirilmesinde en temel etkinlik alanlarından biridir. Sanat ve sanatsal eylem insanın hem kendi iç dünyasını hem de çevresini tanımasının, onunla iletişim kurmasının ve ilişkilerini geliştirmesinin, bilimin yanı sıra bir değer biçimi, yöntemi ve sürecidir. Bu nedenle sanat eğitimi ya da sanat yoluyla eğitim, sanayi devriminden beri çağdaş eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Daha yaşanılabilir, barış içinde, mutlu, huzurlu, sağlıklı ve insanca bir dünya kurabilmek amacıyla bireyin yaratıcı gücünün ortaya çıkarılması ve bu güçle estetik bir çevre oluşturabilmesinin temel uygulama alanlarından biri, eski adıyla “Resim-İş Eğitimi” olan “Görsel Sanatlar” dersidir. (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018)

Öğrenci açısından baktığımızda görsel sanatlar dersinin ilgi duyulan, sevilen, öğrencilerin eğlenerek yaratıcılıklarını ortaya çıkaran, araştırmaya, üretmeye teşvik eden bir ders olduğunu söyleyebiliriz. Resim eğitimi öğrencinin sanata yönelik duyarlılığını geliştirip, çocuğa estetik açıdan bakış açısı kazandırarak yaratıcı düşünce ve yeteneğini geliştirebilir. Bu sayede öğrencinin bir ürün ortaya koyarak kendine güven duymasını sağladığını ve rahatladığını söyleyebiliriz (Krong, 1995).

Öğretim programında bulunan kazanımlara ulaşmanın en pratik yolu doğru yöntem seçmekten geçer. Buradan yola çıkarak görsel sanatlar derslerinde, tarihte iz bırakmış kadın ressamın konularının öğretiminde, öğrenmeyi zenginleştirecek materyallerin kullanımının önemli olduğu söylenebilir. Öğrencilerin, topluma alışma sürecinde, kendilerine bir rol model belirleme noktasında güçlü kadın ressamın öğretim programlarına alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak görsel sanatlar öğretiminde kadın sanatçılara yer verilmesinin; derslerin ders kitabı ve öğretmen merkezli olmaktan çıkarılması, öğrencilerin kendi öğrenme yaşantılarını oluşturması, dikkatinin çekilmesi açılarından görsel sanatlar öğretimini destekleyeceği düşünülmektedir.

Sanatçılar yaşadıkları dönemin üslubunu yansıtan ve yaşadıkları toplumları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen kişilerdir diyebiliriz. Resim sanatında kadının bulunduğu konumu ve kadın kimliğiyle verilen mücadeleyi düşünerek toplumun kadına bakış açısını bir bütün olarak değiştirmek için sanat eserlerinde kadın sembolünün yansımaları ve kadın sanatçıların resim sanatında var oluşlarının anlatılarak öğretim programında yer verilip, güçlü kadın farkındalığı oluşturulması önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı görsel sanatlar ders öğretmenlerinin görsel sanatlar öğretim programında kadın sanatçılara yer verilmesine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Görsel sanatlar öğretmenlerinin bir öğretim aracı olarak kadın sanatçılara yönelik görüş ve bilgileri, eğitim süreci üzerinde etkili olabilir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemini “Görsel sanatlar öğretmenlerinin kadın sanatçılara öğretim programlarında yer verilmesine dair görüşleri nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak tasarlanmıştır. Durum çalışması; herhangi bir alanda ortaya çıkan bir problem durumu veya sorusu çerçevesinde kaynak eserler ya da katılımcı bireyler gibi referanslar aracılığıyla detaylı ve derinlikli bir inceleme ve araştırma yaparak rapor ve sonuçların elde edildiği bir nitel araştırma desendir (Creswell, 2009).

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları, 2022-2023 öğretim yılında Erzurum ilindeki merkez ilçelerde görev yapan 15 görsel sanatlar öğretmenidir. Araştırma kapsamında bulunan okulların ve öğretmenlerin tamamına ulaşmanın olası zorlukları öngörülerek; evreni temsil etmeye yönelik, Erzurum ili merkez ilçelerinde görev yapan 15 görsel sanatlar öğretmenin, görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. “Kolayda örnekleme; zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir” (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 107). Katılımcılar seçilirken kolay ulaşılabilir durum örnekleme ilkesine bağlı kalınmıştır. Katılımcılara ait cinsiyet ve görev sürelerine (kıdem) ilişkin özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Çalışma Grubu Öğretmenlerinin Cinsiyet, Kıdem ve Okul Türlerine Göre Dağılımı

Okul Türü	Kadın Görev Süresi (Kıdem-Yıl)				Erkek Görev Süresi (Kıdem-Yıl)				Toplam
	0-10	11-20	21-30	31+	0-10	11-20	21-30	31+	
Ortaokul	1	3	1		1	2	1		9
Fen Lisesi			1						1
And. Lisesi	1	1	1				2		5
Toplam	2	4	3		1	6	3		15

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görev yaptıkları okullar ve isimleri etik kurallar gereği çalışma içerisinde yer verilmemiş, bunun yerine öğretmen 1, 2, 3 gibi kod isimler

kullanılmıştır. Tablo 1'deki veriler araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun 10 yıl üzerinde kıdem yılına sahip olduğunu ve çoğunluğunun ortaokullarda görev yaptığını göstermektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada görsel sanatlar öğretmenlerine yönelik "Öğretmen Görüşme Formu" hazırlanmıştır. 5 adet yarı yapılandırılmış mülakat sorusuyla görüşme formu oluşturulurken literatür taraması yapılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Taslak maddeler için 3 görsel sanatlar öğretmeni, 2 eğitim programları ve öğretim ve 2 görsel sanatlar alan uzmanından uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda revize edilen formların 3 görsel sanatlar öğretmeni ile pilot çalışması yapılmıştır. Gerekli görülen düzenlemeler yapıldıktan sonra formlara son hali verilmiştir.

Öğretmen görüşme formu 5 sorudan oluşmaktadır. Formda öğretmenlerin "Kadın Sanatçılara Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarında Yer Verilmesine Dair Öğretmen Görüşleri" ne yönelik sorular aşağıda belirtilmiştir;

- 1- Ulusal ve uluslararası alan da kadın ressam sanatçılar ve bu sanatçıları ön plana çıkaran çalışmaları hakkındaki bilgileriniz nelerdir?
- 2- Kadın sanatçıların görsel sanatlar dersi öğretim programında yer alması bağlamında amaçlar (Hedef/Kazanım) neler olmalıdır?
- 3- Görsel sanatlar dersinde kadın sanatçıların biyografilerine ve sanatsal faaliyetlerine yönelik içerik hazırlama yönünde sorun yaşayacağınızı düşünüyor musunuz? Nasıl?
- 4- Kadın sanatçılara görsel sanatlar dersi öğretim programında yer verilmesinin öğrenciye kazanım bağlamında faydalarının neler olacağını düşünmektesiniz?
- 5- Görsel sanatlar dersi Öğretim Programında öğretmenlerin kadın sanatçılar hakkındaki bilgilere yer verilmesi konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada araştırma için Erzurum ilindeki merkez ilçelerde görev yapmakta olan 15 görsel sanatlar öğretmeni ile görüşme tekniği kullanılarak araştırma soruları sorulmuş ve bu görüşmeler esnasında katılımcıların izni dâhilinde kayıt cihazı kullanılmıştır. Görsel Sanatlar öğretmenleri ile birebir konuşmak amacıyla uygun oldukları saatler için randevular alınmış ve randevu alınan süre zarfında bir araya gelinerek birebir görüşülmüştür ve her bir görüşme yaklaşık 20 dakika içerisinde tamamlanmıştır. Kayıt cihazı kullanılarak bütün görüşmeler kaydedilmiş daha sonra

kayıtlar transkript edilmiştir. Araştırma prosedürü, Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'na bağlı Güzel Sanatlar Birim Etik Kurulu'nun 26.01.2023 tarih ve 2/1 sayılı kararı ile bilimsel etik ilkeler yönünden onaylanmıştır.

Verilerin Analizi

Görsel Sanatlar öğretmenleri ile yapılan görüşmeler sonucunda toplanan verilerin analiz ve yorumlamasında betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. "Betimsel analiz; toplanan verilerin araştırmacının daha önceden belirlediği konu alanlarına göre incelendiği, katılımcıların duygu ve düşüncelerinin neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde doğrudan alıntılar kullanılarak yorumlandığı analiz şeklidir" (Yıldırım & Şimşek, 2008). Veriler araştırmacı tarafından birkaç kez okunduktan sonra bilgisayara kaydedilmiştir. Araştırma kategorilere ayrılmış ve her bir kategori için öğretmenlerin vermiş oldukları yanıtlara göre ifadeler sunulmuştur. Veriler frekans ve yüzdeler ile beraber tablolar halinde sunularak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik çalışması için araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu 1 görsel sanatlar öğretmeni, 2 eğitim programları ve öğretim ve 2 görsel sanatlar alan uzmanından uzman görüşleri alınarak forma son şekli verilmiştir. Ayrıca katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilerek güvenilirliği artırılmıştır.

Bulgular

"Ulusal ve uluslararası alan da kadın ressam sanatçılar ve bu sanatçıları ön plana çıkaran çalışmaları hakkındaki bilgileriniz nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlara ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin "Kadın Sanatçılar" Kavramı ile İlgili Cevapları

Sanatçı İsimleri	f	%
Mihri Müşfik Hanım	7	14.00
Hale Asaf	4	8.00
Nazlı Ecevit	2	4.00
Ayşe Celile	6	12.00
Şükran Moral	1	2.00
Mahide Arel	5	10.00
Şükriye Dikmen	5	10.00
Fahrünnisa Zeyd	5	10.00
Müfide Kadri	2	4.00
Marina Abromoviç	1	2.00
Frida Kahlo	7	14.00
Mary Casatt	3	6.00
Artemisia Gentileschi	1	2.00
Elisabetta Sirani	1	2.00
Toplam	50	100

(n=15)

Tablo 2 incelendiğinde görsel sanatlar öğretmenlerinin tamamının (%100) “Ulusal ve uluslararası alan da kadın ressam sanatçılar ve bu sanatçıları ön plana çıkaran çalışmaları hakkındaki bilgileriniz nelerdir?” sorusuna örnekler verdiklerini, Mihri Müşfik Hanım (f=7), Ayşe Celile (f=6), Fahrünnisa Zeyd (f=5), Mahide Arel (f=5), Şükriye Dikmen (f=5), Hale Asaf (f=4), Frida Kahlo (f=7) gibi isimleri büyük ölçüde soruya karşılık cevap olarak verdikleri yukarıdaki tabloda görülmektedir.

“Ulusal ve uluslararası alanda kadın ressam sanatçılar ve bu sanatçıları ön plana çıkaran çalışmaları hakkındaki bilgileriniz nelerdir?” sorusuna açıklama ve yorumlarda bulunan bazı görsel sanatlar öğretmenlerinin ifadeleri ise şu şekildedir:

Öğretmen 1: Üç kadın ressam hakkında kısıtlı bilgim var. Bunlar (Mihri Müşfik, Nazlı Ecevit, Celile Hikmet), çalışmaları hakkında bilgim yok.

Öğretmen 2: İlk kadın ressamlarımız Mihri Müşfik, Bülent Ecevit’in annesi Nazlı Ecevit, Nazım Hikmet gibi ressam olan annesi Celile Hikmet, Mihri Müşfik’in yeğeni Hale Asaf Türk resamlardan bildiklerim. Frida Kahlo ise uluslararası bildiğim.

Öğretmen 3: Batılı resamlardan ismini anımsadığım Artemisia – Elisabetta gibi birkaç sanatçı biliyorum, fakat eserleri ve yaptıkları tekniklerle adını çok duyuramamış olmaları sebebiyle XX. Yüzyıl ressamı olan Frida kendinden bahsettiriyor. Türklerde Mihri Müşfik, Hale Asaf derslerde tema olarak işlediğim resamlardan.

Öğretmen 5: Hale Asaf, Frida Kahlo, Müfide Kadri, Frida Kahlo’nun kendi portreleri dikkat çekici, Hale Asaf’ın manzara çalışmaları çok özel, Müfide Kadri: Öğretmen kimliğiyle, Peçeli Kadın resmi.

Öğretmen 6: Mihri Müşfik, Hale Asaf, Müfide Kadri peçeli kadın eseri gibi.

Öğretmen 7: Mihri Müşfik Hanım, Ayşe Celile Hanım, Müfide Kadın, Mahide Arel, Fahrünnisa Zeyd, Şükriye Dikmen gibi ulusal ressamlarımız ve Frida Kahlo, Mary Cassatt, Suzanne Valadon gibi uluslararası ressamlar görsel sanatlar dünyasında yer bulur. Günümüzde bazıları sanatçı olmasa da kadın sanatçılara önem veren isimler Zühal Üretken, Tülay Güngen, Filiz Ova gibi isimlerin desteklerini görmekteyiz.

Öğretmen 8: Ulusal ve uluslararası kadın sanatçıların ve bu sanatçıların çalışmaları hakkında bilgim var evet. Bu kadın sanatçıları arasında en iyi takip ettiklerim ulusal olarak; Şükran Moral performans sanatçısı. Uluslararası Marina Abromoviç Sırp performans sanatçısı.

Öğretmen 10: Ayşe Celile Hanım, Mahide Arel, Şükriye

Dikmen Türk ressamlarımızın yanı sıra Frida Kahlo ve Suzanne Valadon gibi yabancı ressamlarımızı görmekteyiz.

Öğretmen 11: Ulusal ve uluslararası alanda kadın ressam sanatçıları fark yaratıyor, cesaret ediyor, değiştiriyorlar. İnternette takip ettiğimiz kadın ressamlar açtıkları sergilerle kamuoyunda yer almakta. Türk kadın ressamlarımız hem dünyada hem dünyanın farklı ülkelerinde açtıkları sergilerle beğeni toplamaktadır. Kimi sembolizm, kimi sürrealizm, kimi kavramsal sanatla yola çıkarak üretkenliklerini sergilemektedir.

Öğretmen 12: Ayşe Celile Hanım, Mahide Arel, Şükriye Dikmen, Mihri Müşfik, Fahrünnisa Zeyd gibi ulusal ressamlarımız ve Mary Cassatt, Frida Kahlo, Suzan Valadon gibi uluslararası ressamlar sanat dünyasında önde gelir.

Öğretmen 13: Ayşe Celile Hanım, Mahide Arel, Şükriye Dikmen, Mihri Müşfik, Fahrünnisa Zeyd gibi ulusal ressamlarımız ve Mary Cassatt, Frida Kahlo, Suzan Valadon gibi uluslararası ressamları görmekteyiz.

Öğretmen 14: Ulusal alanda kadın ressamlarımızın, Cumhuriyet döneminde ön plana çıktığını bu dönemin hocalarından ders alarak sanat alanında kendilerini ispat etmeye çalıştıklarını biliyorum.

“Kadın sanatçıların öğretim programlarında yer almasının, toplumda kadın – erkek eşitliği algısı yaratması bakımından farkındalık oluşturup oluşturmayacağına ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusuna yönelik katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu farkındalık oluşturacağı şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Söz konusu soruya ilişkin görüşlerden bazılarını Tablo 3’ün ardından yer verilmiştir.

Tablo 3.

Kadın Sanatçıların Öğretim Programlarında Yer Almasının, Toplumda Kadın-Erkek Eşitliği Algısı

İfadeler	f	%
Farkındalık oluşturur	15	100
Farkındalık oluşturmaz	0	0

(n=15)

Öğretmen 2: Aslında burada amacımız kadın – erkek olmamalı, sanat ve sanatçı kavramları içerisinde ele almalıyız.

Öğretmen 3: Dediğim gibi kadın erkek ayrımı gibi değil ama maalesef kadın ressamların az olması ya da onlara ulaşılabilirlik anlamında bizi zorluyor. Bizler ilgimizi çeken renkli, tekniksel ve yapılabilecek örneklerle yoğunlaşmış, diğerlerini teorik olarak anlatıp geçmek durumunda kalıyoruz.

Öğretmen 6: Kadın sanatçıları olaylara ve şekillere farklı ve daha estetik yaklaştığından dolayı ve yaratılış özelliklerinin de etkisiyle verimli olacağını düşünmekteyim.

Öğretmen 8: Her öğrencinin ilgi ve yetenekli olmasını isteriz görsel sanatlar dersinde atladığımız bir konu var ki bu ilgi ve yetenek öğretmenle doğru orantıda. Görsel sanatlar dersinde evet erkek öğretmenlerin öğrencilere payı yüksek ama kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre empati algısı daha farklı.

Öğretmen 9: Kadınların başarılarını daha ön plana çıkartan kazanımlar belirlenmelidir. Onların hayatları ve yaptıkları yapıtları özellikle belirtmeli. Duygulara bakış açıları vurgulanarak incelenmelidir.

Öğretmen 12: Erkek sanatçılara ne kadar önem ve değer veriyorsak kadın sanatçılara da o kadar önem ve değer vermeliyiz. Erkek ve kadın sanatçılar eşittir.

Öğretmen 13: Erkekler ve kadınlara aynı değerin verilmesi lazım. Erkeklerle ne kadar önem ve değer veriliyorsa kadınlara da verilmelidir. Aralarında eşitliğin sağlanması lazım.

Öğretmen 14: Kazanımlarımızda erkek sanatçıları tanıttığımızda, kız öğrencilerimizden gelen sorulara cevap vermede ikilemede kalıyordum. Kız öğrenciler neden bayan sanatçı yok diye sorabiliyorlar, bence bayan ressamalarda programa dâhil edilmelidir.

“Öğretim programlarında kadın sanatçılara ve faaliyetlerine yer verilmesi halinde gelişmiş ve gelişmekte olan eğitim teknolojileri sayesinde, içerik hazırlama düzeyleri”ne ilişkin sorusuna yönelik katılımcı öğretmenlerin görüşlerinin dağılımları Tablo 4’te, görüşlerinden örnekler de tablodan sonra verilmiştir.

Tablo 4.

Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Kadın Sanatçılara ve Faaliyetlerine Yer Verilmesi Halinde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Eğitim Teknolojileri Hakkında Bilgi Düzeyleri

İfadeler	f	%
Zorluk yaşarım	0	0.00
Zorluk yaşamam	15	100.00

(n=15)

Tablo 4’teki veriler, bu soruya ilişkin katılımcı öğretmenlerin özgüvenlerinin üst düzeyde olduğunu, söz konusu konuya yönelik içerik hazırlamada sorun yaşamayacaklarını ifade ettiklerini göstermektedir. Katılımcıların bazılarının soru hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Öğretmen 3: Zaten seçeneğin az olması beni bu konuda zorlamıyor. Bir proje ödevinde araştırma imkânı varsa isimleri birkaç kadın ressam içinden dağıtıyorum. Bilgiye ulaşamazlarsa kaynak sağlıyorum.

Öğretmen 4: Düşünmüyorum. Kadın sanatçılar ve sanatsal faaliyetlerle ilgili kaynak sıkıntısı olmayacağı kanaatindeyim.

Öğretmen 5: Sorun yaşayacağımı düşünmüyorum. Çünkü

günümüz teknoloji çağında ve okullarda akıllı tahta imkânıyla bilgiye ve görsele çok çabuk ulaşılmaktadır. Hem sanatlarıyla ilgili hem de ressamlarımızı bilgi ve görsellerle öğrencilerimize aktarırken sıkıntısız bir şekilde bilgiyi paylaşabiliyoruz. Daha sonra ressamlarımıza konumuzda yer verirken öğrencilerimiz çalışmalarını röprodüksiyon tekniği kullanarak, bilgiyi öğrenip öğrenmediğini de öğrenmiş oluyoruz.

Öğretmen 6: Hayır düşünmüyorum. Bilişim çağında yeterli düzeyde bilgilere daha hızlı ve çabuk ulaşıyor.

Öğretmen 7: Sorun yaşanmaz diye düşünüyorum. Sanatçı sanatçıdır, cinsiyet ayrımı yapılamaz. Bir erkek sanatçı nasıl ele alınıyorsa kadın sanatçıda aynı şekilde ele alınabilir.

Öğretmen 8: Hayır düşünmüyorum. Çünkü aldığımız eğitim boyunca sanatsal faaliyetler içerisinde fazlasıyla bulunuyoruz ki görsel sanatlar dersinde de bu aldığımız eğitimin hakkını fazlasıyla verdiğimiz düşünüyorum. Kadın sanatçılarımızı ve sanatsal faaliyetlerini ki daha çok ulusal sanatçılarımızı ön plana alarak öğrencilerimizin birer sanatçı olma fikrini aşilayarak asıl yapmamız gerekenleri ön planda tutarak öğrencilerimizi özendirmek ve onların gelecekte birer sanatçı olacaklarını empoze etmektir. Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş demektir.

Öğretmen 9: Sanat akımları ve öncülerini incelendiğinde görülüyor ki öncüler hep erkek sanatçılar olmuştur. Bu elbette ki yanlış değildir, fakat bazen akım temsilcisinden daha güçlü kadın sanatçılar olduğunu biliyoruz fakat ön plana çıkarılmamıştır. Bu haliyle içeriğe ulaşmamızın önündeki büyük engellerden bir tanesidir.

Öğretmen 14: Bir sorun olacağını düşünmüyorum. İnternette bilgi mevcut.

Öğretmen 15: Hayır, düşünmüyorum. Tıpkı erkek sanatçılarda yapılan araştırma ve çalışmalardan bir farkı olmayacaktır.

“Kadın sanatçılar ve faaliyetlerine programlarda yer verilmesi halinde özellikle kız öğrencilerde rol model oluşturacakları, ilham kaynağı olabilecekleri, becerilerini geliştirebilmelerine yardımcı olabilmesi düşünülebilir mi?” sorusuna yönelik katılımcı öğretmenlerin görüşlerinin dağılımları Tablo 5’te, görüşlerinden örnekler de tablodan sonra verilmiştir.

Tablo 5.

Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Kadın Sanatçılara ve Faaliyetlerine Yer Verilmesi Görüşlerine İlişkin Tablo

İfadeler	f	%
Öğretim programlarında yer verilsin	15	100
Öğretim programlarında yer verilmesin	0	0

(n=15)

Öğretim programlarında yer verilmesi durumunda sanata ve sanatçıya saygı uyandırmak kadın erkek eşitliği noktasında toplumsal algılar oluşturacağı yönündeki görüşler çoğunlukta olmakla birlikte katılımcılardan bazılarının görüşlerine aşağıda doğrudan yer verilmiştir.

Öğretmen 2: Tabii ki yer verilmesi, yer verilirken de sanatçılar diyerek kadın – erkek aynı fanusun içerisinde ele alınıp aynı değerle bahsedilmesini doğru buluyorum.

Öğretmen 3: Dediğim gibi kadın erkek ayrımı gibi değil ama maalesef kadın ressamların az olması ya da onlara ulaşılabilirlik anlamında bizi zorluyor. Bizler ilgimizi çeken renkli, tekniksel ve yapılabilecek örneklere yoğunlaşmış, diğerlerini teorik olarak anlatıp geçmek durumunda kalıyoruz.

Öğretmen 4: Olması gereken bir durum. Sanata olan katkılarının bilinmesi önemlidir.

Öğretmen 5: Gayet olumlu ve mutlaka yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum. İsim olarak çokça duyulan belli başlı yabancı veya Türk erkek ressamlarımız oluyor ama kadın sanatçılarımız düşünceleriyle, estetik algılarıyla ve fikirleriyle geleceğe ve öğrencilere katkı sağlayacağını, sanata olan bakış açısının değişeceğini düşünüyorum.

Öğretmen 7: Eşitlik, kadına destek, kız öğrencilere özgüven ve hatta erkek sanat severlerinde ufkunun genişlemesi hususunda müspet olacağını düşünüyorum.

Öğretmen 8: Kadın sanatçıların farklı çalışmalarını ve dünyaca ünlü sanatçıların çalışmalarını eril gücün hükmetmekte olduğunu bilen insanlar içinde kadınların azınlıkta olmasının önüne geçmek ve öğrencilerin içinde bir nevi özendirmek (Kız öğrenci) geriye kalan erkek öğrencilerin ise kadınların da her yerde olduğu gibi sanatta da yer alabilme fikrini ön plana çıkartır.

Öğretmen 9: Elbette kadın sanatçılar hak ettiği ilgiyi ve özeni görememektedir. Sebebi erkek üstün bir toplum olmamızdan kaynaklanıyor olabilir. Esas sorun aslında gündem edilmemesi diyebiliriz. Modern sanat biraz daha bunu aşabilse de yeterli olmamaktadır.

Öğretmen 10: Sanata sanatçıya saygı bağlamında ve eşitlik bağlamında olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Öğretmen 11: Görsel Sanatlar dersinde kadın sanatçılar hakkında bilgiler vermekteyiz. Örneğin Frida Kahlo hayatı, kişiliği, görüşleri, sanatı, sürrealist oluşu ve hayata bakış açısının öğretim programlarında yer alması öğrencilerin gelişimi açısından da önemli yer alacaktır. Toplumun gelişiminde kadınlar ön plandadır, kadın her şeydir. Kadın topluma doktor, hakim, savcı ve toplumları yönetecek lider yetiştirir. Öğretim programlarında yer verilmelidir.

Öğretmen 14: Öğretmenlerimiz açısından da olumlu

olacaktır. Bizlere zamanında çok fazla bilgi verilmemişti. Bu konuda kendimiz araştırarak bilgi sahibi olduk. Öğretim programlarında sanata ve sanatçıya saygı ve farkındalık oluşturmak için kadın ressam sanatçılara mutlaka yer verilmelidir.

Öğretmen 15: Bu düşünceyi destekliyorum. Birçok geleceğe yön veren değerli kadın sanatçılar var, çocukların bunları da bilmeye ve öğrenmeye hakkı olduğu kanaatindeyim.

Sonuçlar

Tarihsel olarak, kadın ressamlar genellikle erkek meslektaşlarına kıyasla daha az tanınmış ve fırsatlarla sınırlı kalmışlardır. Ancak, zaman içinde bazı kadın ressamların önemli başarılar elde ettiği ve sanat dünyasına katkıda bulunduğu birçok örnek bulunmaktadır. Tarihte kadın ressamların yaptığı çalışmaların sayısı oldukça fazladır ve çeşitli dönemlerde farklı tarzlarda sanat eserleri üretmişlerdir. Ancak, kadın sanatçılar genellikle cinsiyet ayrımcılığı ve sosyal kısıtlamalar nedeniyle daha az tanınmış olabilirler. Son yıllarda ise kadın sanatçılar daha fazla tanınma ve değer görme fırsatlarına sahip olmaya başlamışlardır.

Literatürdeki bazı çalışmalara (Bell, 1963; Carline, 1968; Kumral, 2002) göre, sanatta belirgin olan erkek egemenliğinin XIX. yüzyıla kadar devam ettiği, XIX. yüzyılın ortalarına doğru sanat eğitiminde önemli bir dönüşüm yaşandığı görülmüştür. Bu dönemde, geleneksel akademik sanat eğitimi ile daha modern ve tasarıma yönelik sanat eğitimi arasında bir ayrımın gerçekleştiği, toplumun farklı sınıfları ve cinsiyetler arasında da farklılaşmalara neden olduğu anlaşılmıştır. Zenginler, soylular ve üst sınıflar, genellikle geleneksel ve akademik sanat eğitimi almayı tercih etmişlerdir. Bu tür eğitim, genellikle resmi sanat akademilerinde verilirdi ve figüratif resim, heykelticilik ve diğer geleneksel sanat disiplinleri üzerine odaklanırdı. Ancak bu eğitim sınırlı sayıda insan için erişilebilirdi ve genellikle erkek öğrencilere yönelikti. Akademik sanat eğitimi daha fazla maliyetli ve sınırlı erişilebilirliğe sahip olduğundan, daha fazla kadın tasarım odaklı sanat eğitimi almaya başlamıştır. Bunun sonucunda kadınlar sanatta daha fazla rol üstlenerek kendi yaratıcılıklarını ifade etmelerini sağlamıştır.

Ülkemizde ise II. Meşrutiyet dönemi (1908-1920), Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin tekrar kurulduğu ve toplumsal reformların gündeme geldiği bir dönemdir. Bu dönemde, özellikle kadınlar için çeşitli hak ve özgürlüklerin arttığı ve toplumsal değişimlerin yaşandığı bir süreçten geçilmiştir. Kadınlar için eğitim fırsatlarının verilmesi, sosyal ve ekonomik yaşama katılım, kadın derneklerinin kurulması gibi gelişmelerle Türk kadınının toplumsal ve kültürel anlamda daha fazla görünürlük kazandığı ve haklarını

aramaya başladığı bir dönem olarak önemlidir. Özellikle Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle birlikte sanat, kültür ve eğitim alanlarında değişimler yaşandığı bir dönemdi. Bu dönemde bazı kadınlar, özellikle Batı tarzı eğitim ve kültürel etkileşim sayesinde, sanat alanına katılmaya başladılar. Bazı kadınlar resim, müzik ve edebiyat gibi alanlarda eserler üretmeye başladılar. Ancak gerçekten kadınların sanat ve eğitim alanlarındaki varlığı, Cumhuriyet Dönemiyle daha belirgin hale gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi, Türkiye'nin modernleşme çabalarının zirve yaptığı bir dönem olduğu için Cumhuriyet yönetimi, kadınların toplumsal rollerini güçlendirmeye ve eğitim almasını teşvik etmeye yönelik politikaları benimsenmeye başlamıştır. Bu dönemde kadınlar, sanat ve eğitim alanlarında daha fazla fırsat ve özgürlüğe sahip olarak Türkiye'de resim, heykel, müzik, tiyatro, edebiyat ve diğer sanat dallarında daha etkin bir şekilde yer almaya başladılar. Kadınlar sanatçı ve eğitimci kimlikleriyle toplumsal değişimlere ve kültürel gelişmelere katkıda bulunmuşlardır. Sonuç olarak, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Batılılaşma hareketleri Türkiye'de kadınların sanat alanına katılımını başlatıp, ilerleyen süreçlerde kadınların sanatçı ve eğitimci kimlikleri Cumhuriyet Dönemi ile daha belirginleşmiştir (Şahmaran Can, 2016, s. 1017). Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye ve Avrupa da kadınların sanat eğitiminin karşılaştırılması gibi kadın ressam sanatçılar ile ilgili olarak birçok araştırmanın bulunduğu, araştırmalarda genellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla ilgili çalışmaların yoğunlaştığı görülmüştür (Dilmaç, 2011, s. 112).

Alan yazına bakıldığında kadın sanatçıların görsel sanatlar dersi öğretim programlarında yer verilmesine yönelik öğretmen görüşlerini içeren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretim programlarında kadın sanatçılara yer verilmesine yönelik aktif görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşlerini içeren çalışmamızın, alanda farklı bakış açıları getirmesi, toplum nezdinde farkındalık oluşturacağı ve programların güncellenmesi aşamalarında MEB yöneticilerine bu yönde öneriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Ulusal ve uluslararası alanda kadın ressamlar ve bu sanatçıları ön plana çıkaran çalışmalara ilişkin öğretmen görüşlerine göre; öğretmenlerin ulusal ve uluslararası kadın ressam sanatçılara örnek verdikleri, bir açıklama ya da yorum yaptıkları belirlenmiştir. Yapılan tanımlardan öğretmenlerin, "kadın sanatçı" kavramını daha çok ülkemizde Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sanatçılarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin örnek verdikleri kadın sanatçılardaki bu çeşitliliğin, kendi mesleklerine olan ilgi ve sevgilerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Kadın sanatçıların öğretim programlarında yer almasının, toplumda kadın-erkek eşitliği algısı yaratması bakımından farkındalık oluşturup oluşturmayacağına ilişkin sonuçlara göre; çoğu öğretmen farkındalık oluşturulacağını, kazanımlarımızda erkek sanatçıların tanıtımının yanında kadın sanatçılara da yer verilerek kız öğrencilerimizin de sorularını yanıtlayıp öğretmenlerin ikilemde kalmaması açısından etkili olacağını ifade etmişlerdir. Dersin hem işleniş açısından hem de öğrencilerin düşüncelerine yön vermesinden dolayı bu durumun dersin özelliklerini öğrencilere yansıttığı düşünülebilir.

Öğretim programlarında kadın sanatçılara ve faaliyetlerine yer verilmesi halinde gelişmiş ve gelişmekte olan teknoloji sayesinde, içerik hazırlanması ve bu tür çalışmalarda zorluk yaşayıp yaşamayacaklarına ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; öğretmenlerin özgüvenlerinin üst düzeyde olduğu, söz konusu konuya yönelik içerik hazırlama noktasında sorun yaşamayacaklarını belirttikleri görülmüştür. Bu durum görsel sanatlar öğretmenlerinin teknolojiyi takip eden ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen profesyoneller olduklarını göstermektedir.

Görsel sanatlar dersi öğretim programlarında sırasıyla 1924, 1936, 1948, 1968, 1992, 1997, 2006, 2013, 2018 yıllarında yapılan yenileme ve güncelleme çalışmalara rağmen (Gültekin & Güner Özer, 2020) çalışma konusuna dair bir içerik ve kazanım eklenmediği görülmektedir. Kadın sanatçılara görsel sanatlar öğretim programında yer verilmesine dair öğretmen görüşleri; kadın sanatçılar ile ilgili içeriklerin programda yer almasının ve ayrı bir kazanım olarak ele alınmasının, sanata ve sanatçıya saygı uyandırmak, kadın erkek eşitliği gibi konularda pozitif toplumsal algılar oluşturma potansiyeli taşıdığından öğretmenlerin büyük bir bölümü tarafından olumlu karşılandığını göstermiştir. Kadın sanatçılar konusuna, görsel sanatlar dersi programında gerektiği kadar vurgu yapılmaması ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu durumun görsel sanatlar dersinde kadınlara yönelik bir farkındalık oluşturma potansiyeli taşıdığı söylenebilir.

Öneriler

Araştırma sonuçları bağlamında bakıldığında, MEB bünyesinde gerçekleştirilecek nitelikli kurslarla öğretmenlere; Türk ve dünya tarihinde yer edinmiş rol model kadın ressamlar ile ilgili görsel sanatlar derslerinde kullanılabilecek kitap, kaynak varlığı, konularında seminerler, eğitimler verilmesi önerilebilir. Yapılacak seminerlerle öğretmenlere kadın sanatçılarla ilgili derslerinde kullanarak bilgi, beceri, farkındalık ve öz yeterlik yönünden kendilerini değerlendirme fırsatı verilebilir. Görsel sanatlar öğretmenlerine rehberlik etmesi

açısından özellikle Türk tarihindeki kadın ressamlarla ilgili öğrencilerin kazanım, yaş ve sınıf seviyelerine uygun görsel sanatlar derslerinde kullanılacak ve öğrencilerde rol model, farkındalık oluşturmayı içeren bir kılavuz kitap hazırlanabilir. Öğrenciler ve öğretmenler için çeşitli etkinlikler, materyaller ve ölçme-değerlendirme yöntemlerini içeren eğitim-öğretim içerikleri tasarlanabilir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onayı Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'na bağlı Güzel Sanatlar Birim Etik Kurulu'ndan (Tarih: 26.01.2023, Sayı: 2/1) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-İ.M.; Tasarım-İ.M.; Denetleme-A.A.A.; Kaynaklar-İ.M.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi: İ.M.; Analiz ve/veya Yorum-İ.M.; Literatür Taraması-İ.M.; Yazıyı Yazan-İ.M.; Eleştirel İnceleme-A.A.A.; Diğer: İ.M.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Ethics Committee of the Atatürk University Social and Human Sciences Ethics Committee (Date: 26.01.2023, Number: 2/1).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept -İ.M.; Design-İ.M.; Supervision-A.A.A.; Resources-İ.M.; Data Collection and/or Processing-İ.M.; Analysis and/or Interpretation-İ.M.; Literature Search-İ.M.; Writing Manuscript-İ.M.; Critical Review-A.A.A.; Other-İ.M.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Bell, Q. (1963). *The schools of design*. Routledge and Kegan Paul.
- Carline, R. (1968). *Draw they must: A history of the teaching*. Nd Examiningo F Art. W. & J. Mackey and Co., Ltd.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design, qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd Edition). Sage.
- Dılmaç, O. (2011). Türkiye ve Avrupa'da kadınların sanat eğitiminin karşılaştırmalı tarihçesi. *Marmara University Atatürk Education Faculty Journal of Educational Sciences*, 34(34), 99-115. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1912>
- Grosenick, U. (2005). *Women artists in the 20th and 21st century*. Taschen.
- Gültekin, M. & Güner Özer, M. (2020). Görsel sanatlar öğretim programı (M. Gültekin, Ed.). *Cumhuriyet dönemi ilkokul programları* içinde (ss. 418-468). Pegem A.

- Hodge, S. (2013). *Gerçekten bilmeniz gereken 50 sanat fikri* (E. Gözgülü, Çev.). Domingo.
- İldeş, G. (1996). *Modern resimde kompozisyonlarda kadın figürü ve form ilişkisi* (Tez No. 53845) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Keser, İ., & Keser, N. (2011, Ocak 1). Kadın Sanatçılar Yüzyılı: 19. Yüzyıl. *Yenidüzen*. <https://www.yeniduzen.com/kadin-sanatcilarin-yuzyili-19-yuzyil-12532h.htm>
- Krong, S. L. (1995). *"Art" the integrated early childhood curriculum*. Mc Graw-Hill, Inc.
- Kumral, Ç. (2002). Feminist sanat tarihinin temelleri. *Türkiye'de Sanat Dergisi*, 54(6).
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Görsel sanatlar dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. MEB Yayınları.
- Şahmaran Can, G. (2016). Tanzimat'tan cumhuriyet dönemi Türkiye'sine öne çıkan kadın sanatçılar. *İdil Dergisi*, 5(23), 1017-1036. <https://doi.org/10.7816/idil-05-23-14>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Seçkin Yayıncılık.